

YARATMA OLGUSU VE SANAT

Prof.Yaşar Sami GÖKGÖZ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Buca Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

ÖZET

İçeriğinde; buluş, özgünlük, merak ve imgelem gibi öğelerin bulunduğu, YENİ DURUMLARDA BİRLEŞME (SENTEZ) yapabilme olgusunu araştırma, yeni modeller, biçimler, meteforlar, mitler ve bir çok ruhsal içeriklerin (YARATICILIK)'la ilgisi üzerinde durulmaktadır.

SUMMARY

Investigation of UNIFICATION IN NEW SITUATION which contains elements, like invention, originality, curiosity, imagination and making SYNTHESIS and dwelling upon the relation between (CREATIVENESS) and new models, forms, metaphors, myths and so much psychic contents.

İçeriğinde, buluş, özgünlük, merak, imgelem gibi öğelerin bulunduğu "yaratıcılık", sorunlara "yeni" çözüm yolları bulma, karmaşık ve yeni durumlarda bir birleşim (sentez) yapabilme olgusudur. Bu olgu, insanın doğumundan başlayarak, kendini yaratması "benlik" duygusunu kazanmasıdır. "Benlik" kendini yaratmada yön veren, modeller, biçimler, meteforlar, mit'ler ve diğer bir çok ruhsal içerikten oluşur. E.P.Torrance'ye göre yaratıcılık, "boşlukları rahatsız edici ya da eksik öğeleri sezip, bunlar hakkında düşünüyü ya da varsayımlar kurmak, bunları sınamak, sonuçları karşılaştırmak ve olasılıkla bu varsayımları değiştirip yeniden sınamak." Barlett'e göre ise yaratıcılık; "ana yoldan ayrılma, deneye açık olma, kalıplardan kurtulma" olarak tanımlanmaktadır. Başka bir araştırmaya göre yaratıcılık; az ya da çok her insanda vardır. Bir insan ne kadar akıcı düşünce yeteneğine sahipse, o kadar yaratıcıdır. Bu bağlam içinde yaratıcılık; akıcılık, düşünce zenginliği ve çeşitlemelerini içermektedir.

"Yaratıcılık; tüm duygusal ve zihinsel etkinliklerde, her türlü çalışma ve uğraşın içinde vardır. Bu nedenle yaratıcılık sadece; sanatın ve sanat eğitiminin ayrı ve özel bir bölümü de değildir. Yaratıcı yeti, insan yaşamının ve insan gelişiminin tüm yönlerinin temelini meydana getirir."*

Sanat için; "İnsanoğlunun yarattığı yapılarda güzellik ülküsünün ifadesi" biçimindeki tanımlamalar çok gerilerde kaldı artık. Oysa, "güzellik" ülküsünün sanat için bir zorunluluk olmadığı, çağdaş sanat düşüncesinde bir yeri kalmadığı kesindir. Öyleyse çağdaş sanat tanımı nedir? "Doyurucu estetik yaşantılar oluşturmak amacıyla dürtüler yaratma becerisi." olarak nitelenebilir. Doyurucu bir estetik "yağantı" ise mutlaka güzellik etkisi oluşturmak zorunda değildir. Örneğin, ilkel toplumların ya da Aztck'lerin sanatları

* Prof.Dr.İnci San, Sanatsal Yaratma, Çocukta Yaratıcılık, İş Bankası Yayını, s.12-13

"güzel" olmaktan uzak olduğu gibi, bunu amaçlamış olduklarını kanıtlayacak bir belirti de yoktur. Çoğu kez ve çoğu toplumlarda sanat yapınının yarattığı estetik yaşantı, korkutma, tiksindirme, irkilme boyutlarına sahip olabilmektedir.

Güzellik kavramı, sanatsal düşünce içinde ancak Rönesans'ta ortaya çıkar. Çağdaş sanat anlayışı ise, "güzel" sorununu bir kenara bırakıp, daha çok, "sanatsal yaratma", sürecinin ne olduğu biçiminde ortaya konmaktadır. Başka bir deyişle sanatsal yaratma, gerçeğin yeniden üretilmesi eyleminden başka bir şey değildir. Sanatçı, aslında sanatsal nitelikte olmayan gerçekleri seçerek, onları gerçekte yer aldıkları dizgeden başka bir dizge (oluşum) içinde yeniden konumlandırmaktadır.

Yakın dönemlere gelinceye dek sanat, dış dünyayı yansıtan bir ayna gibi düşünülmüştür. Belki de ilk kez Platon, sanatı bir yansıma, benzetme ya da taklit olarak ele alıyordu. Ona göre, gerçek dünya idealar dünyasıdır. Bu dünya sürekli akış içinde (Heraklit) olan göreceli (sofist) bir dünyadır. İçinde bulunduğumuz dünya idealar dünyasının ancak yansıması, kopyası ya da taklidir. O halde gerçek hem de mutlak gerçek, kavramsal olan idealar dünyasıdır.

"Platon'da evrenin ana ilkesi olan "iyi-güzel", tüm ideaların dayandığı temel ideadır. Bu idealar ancak akıl aracılığı ile kavranabilir. Böylece tüm nesnelere, ya da fenomen'ler dünyası akılsal olan bu evrensel ideaların bir yansıması ya da taklidi olmaktadır. (Sanat eserleri) ise taklidin taklidi olmaktadır. Matematiksel nesnelere anlama yetisiyle, fiziksel nesnelere ise sanı yetisiyle kavranabilirler."*

"Dikkat edilirse Platon, sanat olayına bir yaratma olarak bakmamaktadır. Sanatçının bir yaratıcı olarak duygularını, sezgilerini, yorumlarını gözönünde bulundurmamaktadır. (Leonardo de Vinci'nin resmi ile doğadaki konunun ayna gibi benzeyişi gibi.)**

Bu düşünce, sanatı doğanın taklidi olarak tanımlayan Platon'dan bu yana 18.yy dek sürüp gelmişti. Oysa, gerçekte sanat sadece doğanın yinelenmesinden ibaret değildir.

Bilimin ve tekniğin gelişmesi, toplumlar arasındaki çağdaş iletişim, ekonomik değişimde biçimlerinin yaratılmasını gerekli kılan unsurlar olmuştur. Toplumsal gelişmeye ve değişmeye ayak uydurmayan kesimler sanat alanında eskimiş, çağ dışı kalmış, eski düzen ilgilerine bağlı bir anlayışı temsil etmişlerdir.

Sanatta tutucu eğilim bütün çağlarda görülmüştür. Gerçek sanat ve sanatçı bu çağ dışı bağnaz tutumlar karşısında çağın yeni biçimlerde ifadesini araştıran bir kimliğe sahip olmalıdır.

Sanatçı olabilmek için, yaşantıyı yakalayıp tutmak, onu belleğe, belleği anlatıma, gereçleri biçime dönüştürmek gerekir. Duyuş, her şey değildir sanatçı için. İşini bilip sevmesi, bütün kurallarını, inceliklerini, biçimlerini, tanıması gerekir. Sanatçı azgın canavara boyun eğmez, onu evcilleştirir. Sanatın özünde, gerilim vardır, çatışma vardır. Sanatın; yoğun ve gerçek bir yaşantıdan doğması yetmez, ayrıca kurulması, nesnellik kazanarak bir biçim alması gerekir. Sanatın özgürce boy atıp yeşermesi bu ustalığın sonucudur. Aristoteles'e göre, sanatın görevi: duyguları artırmak, korkuyu ve acıyı yenmektir.

Sanatın ve sanatçının dış dünyaya gözlerini kapamış olduğu nasıl düşünülemezse, kendinden önceki ya da çağdışı sanata gözünü kapamış olacağını düşünmek çok daha büyük yanıltır. Sanatın sürekliliği biçimlerin temellendiği bir kavramın sürekliliğidir. Buna, kendi yapısına özgü bir hayatı gelişerek sürdürmenin içgüdüleri de diyebiliriz.

*Prof.Dr.I.Turgut, Sanat Felsefesi, Sayfa:16-17

** Berna Moran: Edebiyat Kuramları, Sayfa:12

Sanat tek bir biçim yaratışı olduğu kadar biçim olgusunun devamlılığıdır da. Paleolitik mağaralardaki hayvan resimlerini yapan sanatçıların bile kayalar üzerindeki doğal hayvanlara benzer oluşumlardan yararlandıkları görülmüştür. Doğadaki oluşumları bir takım figürler ve nesnelere benzetmek biçim duyarlığının ruhsal bir yanıdır. Çünkü sanat biçimleri, başka sanat biçimlerinden doğar.

Sanatların kendi asli biçimleri ve nitelikleriyle kendilerine özgü tekniklerle gelişme ve değişimleri tarihsel süreç içinde büyük üslup hareketlerini yaratmıştır. Bu üslup hareketleri içinde sanat biçimlerinin birbirlerini izleyerek oluştukları görülür.

Bir sanat eserinin yaratılmasında kullanılan malzeme seçimleri ve uygulanan teknikler o eserin iç ve dış birliğini oluşturan kaynaklardır. Bu yüzden Yunan Sanatı ile Gotik Sanatın taşı kullanma yöntemleri birbirinden ayrılır. Biri taşın kendi malzeme değeri içinde ruhsal bir güzellik ararken, Gotik taşın ağırlığına ve özelliğine rağmen bir taş sanatı kalır.

Mimaride tuğlanın kullanımı da böyledir. Bizanslılar bu malzemeyi geniş ve hafif olduğu için kullanmıştır. 16.yy.da Osmanlı uygarlığı ise, boya ve pişirme yolları ile çini sanatında büyük başarı göstermiştir.

Modern çağda gelişen ülkelerde yaygınlaşan; demir, çelik endüstrisi giderek sanatçıları da bu malzemeleri kullanarak eserler yapmaya yönelmiştir.

Endüstriyel hızın artması, tekniklerin gelişmesi, araç biçimlerine havayı yaran aerodinamik bir nitelik kazandırmıştır. Uçak ve otomobil biçimlerinin dizaynları bu gelişmeyi ortaya koyar. En basit araçlardan en komplike olanlara dek bütün biçimler estetik değerlerden yoksun oldukları zaman sevimsiz ve kullanışsız da olurlar. Bu yüzden sanat ve araç biçimlerini yarar sorununun ötesinde fonksiyon (işlev) sorunu altında duyulan estetik sevgi ile bütünleştirmek gerekir.

ÇİZGİ: Bir yüzey üzerinde sıralanan noktaların birleştirilmesinden oluşur. Çizgi, nesnelerin (obje) ya da imgelerin tüm kavranabilir niteliğini, açık-koyu, ışık-gölge şeklinde ortaya koymakta yarar sağlar.

RESİM: Derinliği olmayan, sadece eni ve boyu bulunan tek yönlü sanatsal çalışmalara yüzeysel sanat (resim) denir. Çok yönlü, derinliği olan sanatsal çalışmalara ise hacimsel sanat (heykel) denir.

KARŞITLIK: (Contrast) Bir sanat yapıtı yalnızca uyumlu öğelerin bir araya getirilmesi ile oluşmayabilir. Yapıtın uyumlu bünyesi içinde bilinçli olarak konumlandırılmış bir uyumsuz öğenin bulunması da düşünülebilir. Bu durumda karşıt öğe bütünlüğü bozucu olmak bir yana, bu bütünlüğü ve uyumu sağlayan bir nesnedir de.

KLASİK SANAT: Modern sanat öncesi, ilke ve örnekleri kapsar. Antik Grek ve Roma sanatlarıyla, onları örnek alan tüm sanat anlayışlarını ve dönemleri niteler. Sanat anlayışı ya da üslubunun yeni oluşmasına "arkaik", ikinci olgunlaşma dönemine "klasik", son güçlü dönem ise "baroklaşma" dönemidir.

MODERN SANAT: 19.yy. ortalarında beliren "gerçekcilik" ilk modern akım sayılmaktaysa da modern sanatın başlangıcını, 1905'e, kübizm'in ortaya çıkışını almak daha doğrudur. Modern Sanat, Avrupa sanatında Rönesans'tan bu yana egemen olan doğaya sadakat kaygısının yadsınışı (inkarcı) olarak düşünülebilir.

KINETİK SANAT: Devingenlik niteliğine sahip bir tür heykel sanatıdır. Bu, devingenlik (yer değiştirme-hareket) doğal etkilerle ya da bir motor yardımı ile elde edilebilir. 1920'lerde **Konstrüktivist**'lerce ortaya atılan "Kinetik" düşünce, Truvalı'lara dek uzanmaktadır. Tahtadan yapılmış heybetli Truva atın yer değiştirilmesi, arkaik bir kinetik oluşumdur. Bu düşünce; Pevsner ve Gabo kardeşlerin yazdığı manifestoda (bildiri) şöyle savunuluyordu; "Kesin olarak, çağdaş dünyanın yeni gerçeklerinden hareket ediyoruz. Bu günün sanatı sadece "Uzay ve Zaman" gerçeği üzerine kuruludur. Çağımızın en büyük gerçeği olan bu iki temel eleman sanatta ancak dinamik-kinetik olarak anlaşılabilir. "Uzay-zaman sürekliliği" içinde geleneksel heykel teknikleri ve malzemeleri yeterli görülmemektedir. Heykel mimarlığını gerçekleştirmek için; polyeşter, fiber, sunî cam malzemeleri ile yansıtıcı ve saydam özellikle benzeri malzemeler; motor, dişli, rulman, elektrik enerjisi, fiziksel ve kimyasal oluşumlara gereksinim duyulmaktadır.